

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Нині історико-біографічна проблематика – одна з першорядних складових соціально значущої інформації, а її поширення та використання – важлива частина соціокомунікативних процесів, забезпечення інтелектуальної і духовної самостійності та інформаційної безпеки України. Інститут біографічних досліджень НБУВ, як спеціалізований академічний науковий підрозділ, упродовж десятиліть здійснює методологічні, теоретичні та методичні дослідження, спрямовані на осмислення та врахування вітчизняного і світового досвіду біографіки як сфери біографічної наукової та літературної творчості, публіцистики, видавничої та інформаційної роботи, а також біографістики як спеціальної наукової дисципліни гуманітарного циклу. На сьогодні Інститут – єдиний в Україні науковий центр, зосереджений на широкому діапазоні проблем у галузі біографістики, біобібліографії та споріднених наукових дисциплін, а також на вирішенні практичних завдань розвитку довідкової біографіки та розбудови електронних ресурсів біографічної інформації, а заснований ним збірник наукових праць «Українська біографістика = Biographistica Ukrainica» – провідне видання біографічної галузі, що вже близько чверті століття ознайомлює широке коло дослідників-біографістів – фахівців і аматорів, усіх причетних до історико-біографічної дослідницької, видавничої та інформаційної справи, її організації, планування та забезпечення, з реальним станом, напрацюваннями, проблемно-тематичним діапазоном, здобутками та проблемами, а також із завданнями та перспективами подальшого поступу вітчизняної біографіки та біографістики.

Новий випуск збірника присвячений двом знаменним датам у житті української спільноти, що збіглися в часі на 2018 р. Це столітні ювілеї Національної академії наук України та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Долі цих ключових для вітчизняної науки та культури установ нерозривно переплетені між собою долями людей, які їх засновували, розбудовували та підносять своїм чином нині. Заснована на гуманістичних, демократичних, народознавчих засадах, сучасна українська біографіка обстоює цінність людського досвіду кож-

ного учасника і свідка буремних подій вітчизняного минулого, отже цей випуск збірника складається лише з двох основних розділів: «Людина науки: до 100-річчя Національної академії наук України» та «Бібліотечна біографіка: до 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського». Не обмежуючи авторів тематикою звичних рубрик, ми намагалися задати традиційно піднесеній «ювілейній» розмові глибоко гуманістичний тон, притаманний відкритому демократичному європейському біографічному дискурсу.

Статті, вміщені до першого розділу видання «**Людина науки: до 100-річчя Національної академії наук України**», засвідчують потенційні можливості побудови в межах наукового дослідження біографічного конструкту, що яскраво демонструє мережеве переплетіння та плинність, трансформацію різнорідних світоглядних, психологічних, поведінкових елементів у житті людини, котра опинилася в екстремальних умовах років Української революції, тобто в ситуації доволі типовій і навіть знаковій для біографій кількох поколінь українських інтелектуалів ХХ ст. Так, доктор історичних наук **Л. І. Буряк** у роботі «Українська академічна біографіка: винайдення форми (біографічні студії у контексті революційних трансформацій початку ХХ ст.)» досліджує процес формування української академічної біографіки як феномена, особливості якого були зумовлені історико-культурними та суспільно-політичними трансформаціями, викликаними революційними подіями початку ХХ ст. Академічну біографіку проаналізовано як простір багатовекторної комунікації та як складову української історіографії. Особливу увагу приділено авторкою стратегії, механізмам, мові, жанровим особливостям та інструментарію біографічного дискурсу.

Доля Академії, як уже зазначалося, нерозривно пов'язана з долею людей, які її творили. Легендою стали, зокрема, Євген Оскарович і Борис Євгенович Патони (останній також святкував у 2018 р. столітній ювілей!) – видатні вчені, засновники наукової школи електрозварювання та металознавства, дійсні члени Академії наук УРСР (нині – Національної академії наук України), талановиті організатори вітчизняної науки. Стаття знаного фахівця з генеалогії **В. В. Томазова** «Патони: історія роду» розкриває найменш досліджену дотепер (з огляду на політичні обставини, за яких писалася більшість присвячених їм праць) сторінку біографії Патонів. Здійснене

дослідником скрупульозне вивчення родоводу дає докладне уявлення про особливе середовище, в якому формувалися вчені. У роботі використано переважно джерела офіційного походження з архівосховищ України та Росії, зокрема справи про дворянство, що містять величезну кількість документів власне генеалогічного та загального біографічного характеру. Під час верифікації інформації здійснювалося їх критичне осмислення та порівняння з іншими джерелами. Також докладно проаналізована історіографія питання.

Одним із новітніх трендів у біографічному знанні та вітчизняній гуманітаристиці загалом стала гендерна проблематика, зокрема й щодо жінок в науці. Відомий біографіст **С. М. Ляшко** у статті «Літописці Української академії наук: Наталія Дмитрівна Полонська-Василенко» крізь призму долі цієї непересічної особистості та її роботи, присвячені колегам, розкриває особистий погляд вченої, багаторічної співробітниці Української академії, сучасниці подій на історію Української академії наук у 1918–1940 рр. У статті проаналізовано двотомник Н. Д. Полонської-Василенко «Українська академія наук (Нарис історії)» (Мюнхен, 1955–1958) із урахуванням джерельної бази, особливостей структури, обраних методів і засобів розкриття викладеної теми. Наголошено, що авторка першою в українській історіографії тих років уклала своєрідний «реєстр» співробітників Академії наук, які зазнали різних форм політичних репресій, та їхніх здобутків для біографічних, просопографічних та інших досліджень у контексті історії наукової установи. Визначено унікальність її праці як соціокультурного, історико-антропологічного, просопографічного джерела з історії Академії наук. Натомість родина істориків-краєзнавців **С. М.** та **Г. А. Міщуки** у статті «В. П. Адріанова-Перетц (1888–1972) – учена, дослідниця української старовини: до 130-річчя від дня народження» в межах традиційної форми біографічного нарису розкрили участь в українському науковому житті визначної жінки-академіка, фольклориста й літературознавця В. П. Адріанової-Перетц. Зокрема, на новому фактологічному матеріалі висвітлено її тісну співпрацю з Комісією давнього українського письменства ВУАН, показано діяльність у Семінарії російської філології під керівництвом професора В. М. Перетца (дослідження рукописно-книжкової спадщини у Полтаві (1910 р.), Житомирі (1910 р.), Ніжині (1914 р.) та

Києві (1915 р.)), доведено, що В. П. Адріанова-Перетц була одним із засновників Товариства дослідників української історії, письменства та мови у Ленінграді та досліджувала історію давнього українського театру, збирала матеріал з історії українських пародій XVIII ст.

Нові методичні підходи до сучасного прочитання вітчизняного мемуарію, зокрема українських мемуарів першої третини ХХ ст., у контексті формування історичної свідомості суспільства та збереження національної пам'яті окреслені у роботі **Н. І. Любовець** «Мемуарна складова академічного збірника «За сто літ»: основні жанри та сюжети». Аналізуючи офіційний орган Комісії новішої історії України ВУАН збірник «За сто літ», дослідниця довела, що вже на той час мемуари (спогади) розумілися як органічна складова наукового дискурсу історичної науки. Розгляд основних «героїв» і сюжетів мемуарів стали свідченням відходу від офіційної ідеології як у питаннях важливості окремих історичних подій, так і в розумінні того, про кого і що саме можна писати. Проаналізовані спогади дають нам матеріал, що рясніє значною кількістю імен, які раніше були поза колом біографічних розвідок, насамперед регіональних діячів української історії та культури кінця ХІХ – початку ХХ ст. На сьогодні більшість мемуарних джерел зі збірника «За сто літ» введено до наукового обігу при розгляді тематичних (історія громадівського руху) та біографічних публікацій. Але своє завдання авторка вбачала в тому, аби провести найбільш повний відбір усіх мемуарних матеріалів, систематизувати й актуалізувати їх.

Результати кількісного та якісного аналізу персонального складу Національної академії наук України (академіків, членів-кореспондентів та іноземних членів – усього 1577 осіб) впродовж 100 років її існування оприлюднені в роботі **О. А. Якубія** «Персональний склад Національної академії наук України за 100 років її існування: аналіз на основі використання квантитативних методик». Дослідження здійснене за допомогою сучасних комп'ютерних технологій на основі квантитативної методології. Текст містить відповідні таблиці. Важливо, що на основі аналізу вказаного масиву інформації було апробовано низку методів кількісного аналізу та комп'ютерних програмних засобів, які в подальшому можна застосовувати для наукової та науково-видавничої роботи зі значними за обсягом масивами біографічної інформації.

На сьогодні незаперечним є той факт, що справа біографічної інформації завжди була, є і залишатиметься одним із найважливіших напрямів бібліотечно-інформаційної роботи. Більше того, бібліотекам належить помітна роль у цій галузі гуманітаристики. Тому розділ другий збірника **«Бібліотечна біографіка: до 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського»** насамперед розкриває діяльність НБУВ як установи науки та культури, що дає суспільству найповніші науково вивірені уявлення про людські обриси світової та національної історії та культури, науки, освіти, зрештою – усіх сфер життєдіяльності суспільства, ґрунтуючись при цьому на охопленні дуже значних за чисельністю представлених персоналій матеріалів. Так, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України **В. І. Попик** у статті «Біографіка української академічної науки у новітніх дослідженнях і публікаціях Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» підсумовує та систематизує здобутки вчених НБУВ у галузі академічної біографіки. Розглядаючи НБУВ як головний в Україні центр інтеграції, опрацювання та публікації джерел і матеріалів з історії вітчизняної науки, архівної документальної спадщини визначних вчених, а також провідний осередок досліджень з теорії та методики біографічних студій і поширення біографічних знань, науковець аргументовано доводить, що саме вченим НБУВ належить вагома роль у вирішенні завдань глибокого й водночас яскравого розкриття внеску науковців Академії у розбудову інтелектуального, науково-технічного й духовного потенціалу України, захисту пріоритетів, пропаганди досягнень НАН України. Особливе місце у діяльності НБУВ, на думку дослідника, посідає тема «Володимир Іванович Вернадський і Україна», актуальність якої полягає у поверненні Україні імені її великого сина. Так само значним внеском у біографіку української академічної науки є опрацювання й публікація документальної спадщини відомих учених України та дослідження персоналій діячів книжкової та бібліотечної справи (насамперед тих, хто доклав зусиль до збирання, упорядкування, вивчення фондів та колекцій НБУВ, започаткування основних напрямів її діяльності), а також впровадження нових форм і методів репрезентації персоналій учених, ефективного адресного спрямування біографіки на запити різної читачької аудиторії.

Сутнісні ознаки галузевих напрямів біографістики («бібліотечної» та «бібліографічної») у контексті розгортання наукового руху в Україні аналізує **В. Т. Петрикова** у дослідженні «Бібліотечна та бібліографічна біографістика в історії організації національної науки (до сторіччя Національної академії наук України)». Дослідниця зосереджує увагу на визначенні розбіжностей між ними з урахуванням фактів історії заснування Української академії наук і внеску вчених до розбудови її структурних підрозділів, функції яких пов'язані з різновидами документів. На рівні компетентнісного підходу вона розкриває існуючі розбіжності між поняттями «бібліографія як професія» та «бібліографія як механізм» на прикладі досягнення особистістю певного когнітивного рівня.

Одним із головних завдань сучасної вітчизняної біографістики є осмислення місця та ролі біографіки, біобібліографії, формування ресурсів біографічної інформації в інтелектуальному та духовному житті суспільства, яке швидко змінюється під впливом процесів глобалізації, політичних, соціальних і культурних трансформацій, інформаційної революції. Історію, поступ і проблеми академічних біографічних досліджень в Україні останніх десятиліть розглянули **Н. П. Марченко** та **В. В. Патику** у статті «Українська біографістика = *Biographistica* *Ukrainica*: фіксація та трансформація біографічного дискурсу в Україні». Авторки аналізують спеціальне загальноукраїнське продовжуване видання в галузі теорії біографістики, історичної біографіки та методики формування ресурсів біографічної інформації як таке, в якому зосереджуються праці найширшого кола вітчизняних дослідників-біографістів, а відтак фіксуються найцікавіші ідеї в біографічній царині. Останнє дає змогу охопити та узагальнити більшість існуючих в Україні упродовж останніх десятиліть тенденцій щодо біографічного знання та зробити відповідні висновки. Додатком до статті є повний зміст усіх номерів видання, що побачили світ донині, вміщений наприкінці збірника.

Ще одним засобом вивчення стану студій з історичної біографіки та біобібліографії, а також стимулювання активізації дослідницької та видавничої інформаційної роботи наукових установ і бібліотек і сприяння розвитку взаємодії біографістів у регіонах із бібліотеками та Інститутом біографічних досліджень став Всеукраїнський бібліотечний «Біографічний рейтинг», започаткований 2018 р. Його пріоритетні завдання,

як-от: впровадження новітніх технологій у біографічну діяльність, підтримка та реалізація культурних і мистецьких проєктів, популяризація біографічних видань в Україні, відновлення комунікаційної складової між читачем, бібліотекою, видавництвом, авторами, розглядаються у статті **Ю. В. Вернік** «Організаційно-технічні особливості проведення Всеукраїнського бібліотечного „Біографічного рейтингу”». На основі досвіду міжнародних нагород і премій у галузі літератури різних рівнів (світового, національного, локального, особистісного), організаційно-технічних характеристик та основних етапів впровадження і проведення Рейтингу дослідниця доводить, що такий підхід сприятиме в подальшому розбудові віртуальної спільноти науковців-дослідників у межах Українського біографічного товариства та стане цінним джерелом наповнення «Українського національного біографічного архіву».

Для розуміння нелегких шляхів українського культурного і національно-визвольного руху, поглядів, думок, діяльності його визначних діячів і учасників неабияке значення мають археографічні видання, що містять унікальні документи – живі свідчення епохи про долі наших відомих співвітчизників, а також публікації вітчизняного мемуарію, щоденників та епістолярію. Нині все більше відчувається необхідність збирання та оприлюднення цих документів не лише відомих діячів минулого й сучасності, а й ширшого кола свідків і учасників подій вітчизняної історії. Так, змістовий потенціал інформаційного ресурсу фондів НБУВ у контексті досліджень музичної біографіки української діаспори як органічного сегменту української культури розкриває біографіст-мистецтвознавець **О. В. Бугаєва** у статті «Музична біографіка українців діаспори: наукова рефлексія над фондами Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського». Залучивши широкий арсенал книжкових і періодичних джерел з архівної україніки та музикознавства, вона висвітлює новітні тенденції функціонування музично-біографічного знання в українському соціумі та наголошує, що музична біографіка є нині найменш знаною та інформаційно розробленою сторінкою закордонної історії етнічних українців. Історію формування та розвитку музично-біографічного знання щодо наших співвітчизників поза межами України дослідницею представлено у взаємозв'язку з опануванням цієї теми у сфері українознавства, архівознавства та музикознавства. Натомість **О. В. Заєць** у статті

«Київський протоієрей Іоанн Леванда та його бібліотека у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» здійснила огляд біографії знаного київського проповідника протоієрея Іоанна Леванди та аналіз його приватної бібліотеки на основі каталогу, складеного при передачі її до Київської духовної академії. Схильний до читання белетристики та світської літератури, протоієрей зібрав колекцію, що відображає книжкову культуру кінця XVIII – початку XIX ст. Пересічення доль двох знаних в Україні науковців торкається у своїй статті «О. І. Спасокукоцький – автор спогадів про В. І. Вернадського: історико-біографічний дискурс» **І. В. Левичев**. На матеріалах і документальних джерелах особового фонду вченого дослідником вперше подана розгорнута біографічна характеристика та біохроніка основних подій у житті та науковій діяльності видатного українського вченого-геолога О. І. Спасокукоцького. Особливий науковий інтерес становить публікація та аналіз його спогадів про наукову діяльність та особистість великого вченого В. І. Вернадського, частина яких вперше вводиться автором до наукового обігу.

Традиційно збірник містить рубрику «**Бібліографія, рецензії, інформація**». У ній представлено ґрунтовну рецензію **С. Г. Іваницької** на монографічне дослідження провідного науковця Інституту біографічних досліджень НБУВ С. М. Ляшко «Автобіографічні джерела Постійної комісії для складання Біографічного словника діячів України (1918–1933) Всеукраїнської академії наук» (Київ, 2018), а також рецензії науковців Інституту на видання, відзначені в окремих номінаціях Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу»: роздуми **О. В. Бугасєвої** щодо біобіографічного покажчика «Микола Леонтович – славетний український композитор» (Вінниця, 2017) та аналіз **Н. І. Любовець** каталогу «Книжкові знаки на книгах із колекції рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», укладеного Л. М. Дениско та Ю. К. Рудаковою (Київ, 2017). Також тут представлені звіти про Чотирнадцяті Біографічні читання «Людина науки: до 100-річчя Національної академії наук України та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (7 червня 2018 р.) та секційне засідання «Бібліотечна біографіка: до 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» у межах міжнародної конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. 100-річчя Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського»

(8 листопада 2018 р.), що були організовані Інститутом біографічних досліджень НБУВ і зібрали значну аудиторію зацікавлених у поступі біографічних досліджень науковців з різних куточків України.

Редакційна колегія висловлює сподівання, що матеріали збірника викличуть інтерес дослідників-біографістів і сприятимуть подальшому їх згуртуванню навколо Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Також запрошуємо наукові установи, заклади освіти, бібліотеки, музеї, архіви, інформаційні центри, громадські дослідницькі осередки, окремих спеціалістів високої кваліфікації до співпраці на основі реалізації корпоративних проєктів, договорів про співпрацю або особистої участі у розгортанні роботи всеукраїнської Віртуальної дослідницької лабораторії з метою продовження розбудови електронного науково-інформаційного проєкту «Український національний біографічний архів» та проведення Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу».